

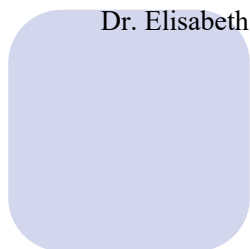
ONDERZOEK

Kansen voor stadskerken?

Evaluatie van pastorale innovatie:
deelrapport Spiritueel Centrum

Rapport nr. 651a
juni 2018

Dr. Ton Bernts
Dr. Elisabeth Hense

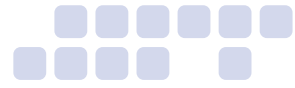

KASKI

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
1.1	Achtergrond en doelstelling	5
1.2	Opzet van het onderzoek	7
1.3	Rapportage	8
2	Beschrijving van het programma Spiritueel Centrum	9
2.1	Zelfbeschrijving en zelfevaluatie van doelstelling, programma, bemensing en organisatie	9
2.2	Onderzoek onder bezoekers	12
2.2.1	Vieringen	12
2.2.2	Expositie	13
2.2.3	Lezing	14
3	Evaluatie	15
3.1	Opzet	15
3.2	Evaluatie bereik doelgroep	16
4	Perspectieven	19

KASKI

1 Inleiding

1.1 Achtergrond en doelstelling

De katholieke en protestantse volkskerken van voorheen bevinden zich al decennia in een fase van krimp. Uit diverse onderzoeken¹ blijkt dat de kerken aansluiting hebben verloren met grote groepen van de Nederlandse bevolking. In het onderzoek *Mentality en Zingeving* wordt geconstateerd dat de achterban van de Protestantse Kerk (en naar alle waarschijnlijkheid ook die van de RKK) vooral ligt in de traditionele burgerij (lager opgeleid, traditionele waarden) en in de groep van maatschappijkritische, hoger opgeleide burgers. Het onderzoek onderscheidt enkele nieuwe kansrijke doelgroepen alsmede het aanbod dat de kerk hen zou kunnen doen.

Een eerste doelgroep is die van hoogopgeleide, ‘postmoderne’ burgers, die geïnteresseerd zijn in spirituele en levensbeschouwelijke verdieping en zelfontplooiing. Voor deze burgers heeft geloof of spiritualiteit een sterk persoonlijk karakter gekregen. Het is geen drager meer van sociale identiteit, maar van persoonlijke identiteit en authenticiteit. Ervaring en beleving zijn belangrijk, evenals rituelen die sturend maar tegelijk ook open zijn. Het aanbod van heelheid en vervulling in het licht van contingentie-ervaringen is belangrijk, maar ook uitdaging en transformatie. Religie dient ook praktisch te zijn en aan te sluiten bij dagelijkse ervaringen en problemen. Religie veronderstelt niet altijd een dragende gemeenschap, maar kan ook individueel of als event in wisselende groepen beleefd worden. Tot slot heeft religie voor deze groep een beperkte of geen waarheidsaanspraak, maar veeleer een aanspraak op waarde of zin. De religieuze of spirituele mens is zoekend en twijfelend, zijn betrokkenheid wisselend.

Het tweede milieu dat in het onderzoek *Zingeving en Mentality* wordt onderscheiden, is dat van de moderne burgers, de middengroep, die minder in verdieping is geïnteresseerd maar wel behoefte aan steun en houvast blijkt te hebben in allerlei situaties in het dagelijks leven. De moderne burger blijkt niet erg bezig met levensvragen: genieten van het leven en het bereiken van een hogere sociale status zijn van groot belang. Maar achter deze buitenkant schuilen vragen en zorgen, bijvoorbeeld over gezondheid, de toekomst van kinderen, baan of omgangsvormen en relaties. Deze vragen deelt men soms met directe naasten, zoals een partner of ouder, maar vaak blijven dit soort vragen onbesproken. Ook bestaat er in deze groep een groot verlangen naar zekerheid en tradities in een tijd die voor hen vaak te snel lijkt te gaan. Traditioneel is voor deze

¹ T. Bernts & J. Berghuijs (2016). *God in Nederland*. Ten Have.

P. Jobsen & S. Metaal (2010). *Rapport Mentality en Zingeving*. Amsterdam: Motivaction.

groep vanuit de kerken pastoraat en geestelijke verzorging ontwikkeld. Dit heeft echter (inmiddels) slechts een klein bereik. Er is in dit opzicht behoefte aan een open en laagdrempelige kerk die geestelijke en morele steun kan bieden in de vorm van rituelen, *events*, opvoedingshulp, persoonlijke gesprekken, ed.

Uiteraard zijn er buiten deze twee als kansrijk genoemde doelgroepen andere groepen waarmee de kerken specifieke banden hebben. Naast de groep van betrokken kerkleden zijn dit bijvoorbeeld de kwetsbare burgers waarvoor de kerken ook diverse diaconale activiteiten uitvoeren.

In 2015 is door de R.K. Parochie Sint Eusebius te Arnhem het initiatief genomen om samen met andere stadsparochies in het Aartsbisdom Utrecht te verkennen op welke wijze er meer kan worden geïnnoveerd in pastoraat en organisatie. Innovatief pastoraat vormt binnen het beleid van het Aartsbisdom een belangrijk aandachtsgebied. Dit heeft geleid tot het project Stadskerken 2.0. Dit project beoogt een nadere verkenning en evaluatie van pastoraal innovatieve initiatieven. Leidend hierbij is de zorg van de parochies dat zij weinig investeren in de ontwikkeling van innovatief pastoraat en daarmee allerlei kansen onbenut laten om een grotere groep geïnteresseerden te bereiken en van dienst te zijn.

Zeven stadsparochies hebben interesse getoond voor het project, namelijk de parochies in Arnhem, Amersfoort, Apeldoorn, Deventer, Enschede, Utrecht en Zwolle. Zij hebben meegedacht over de selectie van de innovatieve programma's. Uiteindelijk is het onderzoek in 2017 uitgevoerd in twee parochies, namelijk in de R.K. Parochie Sint Eusebius te Arnhem en in de Heilige Lebuinusparochie te Deventer.

De organisatie van het project Stadskerken 2.0 en de begeleiding van het onderzoek is gedaan door een innovatieteam, bestaande uit drs. Mark Weering (oud-bestuurslid Eusebiusparochie), drs. Joset van Leeuwen (pastoraal werkster Eusebiusparochie), drs. Harry Bisseling (lid Adviescommissie Pastorale Organisatie van het Aartsbisdom) en dr. Ton Bernts (hoofd Kaski, Radboud Universiteit).

Het onderzoek is uitgevoerd door dr. Ton Bernts, met medewerking van dr. Elisabeth Hense (universitair docent spiritualiteit Radboud Universiteit) en dr. Tim Schilling (stafmedewerker Centrum voor Parochiespiritualiteit).

1.2 Opzet van het onderzoek

Het eerdergenoemde rapport *Zingeving en Mentality* is gebruikt om drie pastorale initiatieven te selecteren en te bezien in hoeverre deze als innovatieve programma's functioneren en eventueel verder ontwikkeld kunnen worden. Eén programma is gericht op de postmoderne doelgroep, de andere twee veeleer op de genoemde middengroep met moderne burgers. Deze programma's zijn de volgende:

- 1) *Spiritueel Centrum*: Het centrum mikt op de postmoderne doelgroep, met als doelstelling ontwikkeling van persoonlijk geloof en spirituele verdieping. In dit deelrapport is daartoe het programma van het spirituele centrum van de Walburgis in Arnhem geëvalueerd.
- 2) *Open Kerk*: het meest pregnante symbool van een laagdrempelige kerk zijn de initiatieven tot openstelling van het kerkgebouw buiten de vieringsmomenten om. Het kerkgebouw verschaft aldus een ruimte om in het leven van alledag een moment van stilte, schoonheid, bezinning of gebed te beleven, een kaarsje aan te steken of een (pastoraal) gesprek te voeren. Dit programma mikt op de brede middengroep van moderne burgers.
- 3) *Geloofsopvoeding*: Op het vlak van morele weerbaarheid en gemeenschapsvorming is ook een programma geëvalueerd van steun bij de opvoeding van kinderen via eigentijdse peuter- en kleutervieringen en via gezinsvieringen volgens een nieuw concept, namelijk 'Zin in Zondag'. Ook dit programma mikt op de brede middengroep van moderne burgers.

Aan de basis van het evaluatieproces ligt een monitoring van de programma-activiteiten en de organisatie en werkwijze. De opzet van de monitor is als volgt:

Analyse documenten	Info vanuit parochies	Enquête en bezoek
<ul style="list-style-type: none">• Programma, beleidsplannen, PR- materiaal, programma's, website	<ul style="list-style-type: none">• Aantal bezoekers/deelnemers• Vragenformulier m.b.t. doelstelling, organisatie, middelen, sterke en zwakke punten, e.a.	<ul style="list-style-type: none">• (Korte) vragenlijst bezoekers• Bezoek aan programma

1.3 Rapportage

Op basis van de monitor is een evaluatie geschreven. Daarbij is de methodiek van de SWOT-analyse² gebruikt. Allereerst zijn relevante, huidige of potentiële, doelgroepen onderscheiden. Per groep zijn vervolgens kansen en belemmeringen geformuleerd, mede op basis van de onderzoeksresultaten. Vervolgens zijn, mede op basis van de info uit de parochie, sterke en zwakke kanten van het programma Spiritueel Centrum geïnventariseerd. Kansen en belemmeringen zijn vervolgens afgezet tegen de sterke en zwakke kanten, in een zogeheten confrontatiematrix. Op grond van deze matrix zijn vervolgens een aantal speerpunten benoemd met daarbij behorende mogelijke actiepunten ter versterking en ontwikkeling van het programma.

De rapportage sluit af met de situering van het programma in de brede context van de huidige seculariserende samenleving en de daarin veranderende rol van de kerken. Dit resulteert in enkele perspectieven voor de middellange termijn, die deels ook zaken impliceren die verder gaan dan de in dit rapport gesuggereerde actiepunten.

In dit deelrapport komt de evaluatie van het programma Spiritueel Centrum aan de orde. De andere twee programma's worden in de deelrapporten b en c geëvalueerd.

² Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats. De hier gehanteerde methodiek is ontleend aan: Van der Vlugt, R. (2001). *De marketing van kunst en cultuur*. Kluwer.

2 Beschrijving van het programma Spiritueel Centrum

Onder het programma Spiritueel Centrum vallen in het kader van dit onderzoek de activiteiten in de Walburgiskerk in Arnhem. De Walburgis is eigendom van de parochie, maar wordt sinds 2013 niet meer voor de eredienst gebruikt.

Er zijn drie typen activiteiten: alternatieve vieringen, lezingen en tentoonstellingen. Deze activiteiten worden elk afzonderlijk beschreven en geëvalueerd.

2.1 Zelfbeschrijving en zelfevaluatie van doelstelling, programma, bemensing en organisatie

In deze paragraaf worden de doelstelling, programma, bemensing en organisatie beschreven en geëvalueerd zoals de programmaleiding dit zelf ziet. Dit impliceert de opsomming van een aantal kansen en belemmeringen, alsmede van eigen sterke en zwakke punten, en van de behoefte aan ondersteuning en informatie.

Doelstelling

De programmamakers van de Walburgis richten zich op de groep van ‘zinzoekers’, mensen die op zoek zijn naar bezieling en spirituele beleving, ontmoeting en dialoog, gemeenschapsvorming, op adem komen en verstillings. Daartoe wil de Walburgis een open en onbevengende sfeer creëren. Het aanbod vanuit de Walburgis wordt gemotiveerd vanuit de diagnose van een samenleving waarin prestatiedruk, stress, verwarring, ongelijkheid, armoede, hardheid en gebrek aan bezieling aan de orde van de dag zijn.

Programma

Het programma bevat diverse activiteiten: alternatieve vieringen, kunstexposities, lezingen (insteek: wat bezielt jou...?), leerhuisbijeenkomsten, speciale projecten zoals tijdens 40-dagentijd (2017: rondom ‘Beziel-de-zorg’) of de Advent, concerten op aanvraag of op eigen initiatief, ontvangst van ‘stedelijke initiatieven’ (bijvoorbeeld op 4 mei, of de ‘stads brede lunch’) of het organiseren van ontmoetingen met uitwisseling en dialoog naar aanleiding van een actuele gebeurtenis. Verder is de kerk op gezette tijden en afhankelijk van het seizoen open voor cultureel of devotioneel bezoek: kaarsje branden, Coventry-gebed, of bijvoorbeeld de schatkamer bezoeken.

De alternatieve vieringen vinden plaats op zondag en hebben een open en oecumenisch karakter. Er zijn meditatieve vieringen, vieringen met een actueel thema (opgeluisterd

door het OLV Koor), het kloosterlijk ochtendgebed van de Laudens en kleuter- en peutervieringen³. Op de kerkelijke feest- en gedenkdagen zijn er speciale vieringen. Voor de publiciteit worden per evenement en/of per periode flyers en affiches gemaakt die in de kerk of op andere plekken worden neergelegd of opgehangen. Ook is er een website en facebookpagina waar een en ander te vinden is. Verder is er een tweeweeklijks bulletin en nieuwsbrief die digitaal wordt verstuurd. Voor de nabije toekomst denkt men aan een ruimere openstelling van de kerk, aanpassingen aan het gebouw (herinrichting ruimte, voorzieningen zoals receptie, toiletten, garderobe, eventueel een kerkcafé), en een aanbod ter verdieping van spiritualiteit. Men wil ook starten met uitwisseling en dialoog via sociale media (facebook, eigen website).

Inspiratie en bemensing

Het programma wordt uitgevoerd door vrijwilligers, vaak in groepsverband georganiseerd (tentoonstellingsgroep, concertgroep, vieringenwerkgroepen). Hun inspiratie en motivatie schuilt in hun affiniteit met de specifieke activiteit. Voor de nabije toekomst streeft de programmacommissie naar een betaalde coördinator en naar nieuwe vrijwilligers via de (gemeentelijke) vrijwilligerscentrale.

Organisatie en partners

Het beheer en de exploitatie van de kerk zijn in handen van de Walburgisraad, dit is een bestuursorgaan binnen de Eusebiusparochie. Deze raad is eindverantwoordelijk voor het beleid in en rondom de nieuwe Walburgis om alle activiteiten op te zetten en uit te voeren. Men onderzoekt de wenselijkheid en mogelijkheid om een eigen stichting te gaan vormen.

Onder de Walburgisraad zijn actief: programmacommissie, werkgroepen voor de verschillende programmaonderdelen (zoals tentoonstellingsgroep, lezingenwerkgroep en Podium Walburgis), beheergroep, werkgroep marketing & communicatie, werkgroep verhuur. Nagenoeg alle activiteiten worden door vrijwilligers (meer dan 100) georganiseerd en vormgegeven.

Naast het eigen programma wordt de kerk verhuurd voor diverse gelegenheden zoals recepties en ontvangsten, burgerlijke huwelijksluiting, presentaties van bedrijven en instellingen, educatieve bijeenkomsten, informatiemarkten, symposia. Naast de grote kerkzaal is er een kleinere zaal voor 10-15 personen. Het dagbestedingscentrum Dag Hamelen (voor mensen met een beperking), gehuisvest naast de kerk, verzorgt de catering voor grote en kleine bijeenkomsten in de kerk.

³ Deze peuter- en kleutervieringen worden verder beschreven in deelrapport 3 over geloofsopvoeding.

Kansen en belemmeringen

Kansen: de aantrekkelijkheid (in wording) van kerkgebouw en omgeving, de samenwerking met andere kunstzinnige instellingen, samenwerking met de Protestantse Gemeente Arnhem rond stadspastoraat 'D3rde Verdieping', scheppen van nieuw aanbod, podium bieden voor muziek door jeugd/ jongeren.

Belemmeringen: de concurrentie in het stedelijk gebied Arnhem is groot. Er is een groot aanbod van gerelateerde activiteiten in Arnhem. Het Stadspastoraat (oecumenisch) en de Zijpvieringen (oecumenisch) zouden uitstekend een plek kunnen vinden in de Walburgis maar, aldus de programmacommissie, men wil niet. Daarnaast zijn er de Dominicanen in Huissen. Behalve vieringen organiseren andere kerkgenootschappen eveneens missionaire activiteiten. Zo is kortgeleden een protestants stadsklooster gestart. Verder is er binnen en buiten de kerken veel aanbod van diverse soorten spiritualiteit, met name meditatie en yoga. Uiteraard is ook de culturele concurrentie groot. Er zijn verschillende kleine theaters, en er is veel cultureel aanbod in de stad.

Sterke en zwakke punten

Sterke punten: gedrevenheid van het Walburgis-team, de verscheidenheid van het aanbod, en het karakter van het kerkgebouw.

Zwakke punten: de interne bemensing is lastig te continueren, men werkt 'alleen' met vrijwilligers. Het gebrek aan slagkracht leidt er ook toe dat er te weinig samenwerking is met andere organisaties in de stad. Verder zou men meer zelfstandigheid ten opzichte van de parochie willen, omdat een kerkelijk 'stempel' voor een deel van de doelgroep 'zinzoekers' weinig uitnodigend is.

Behoeftte aan informatie en ondersteuning

Men wil graag meer 'marktinformatie', bijvoorbeeld een analyse van het spirituele klimaat in Nederland. Verder wil men graag leren van ervaringen elders met de opzet van spirituele programma's. Tot slot heeft men behoefte aan organisatie- en marketingadvies: hoe zien de exploitaties er elders uit, welke kosten worden gemaakt en vergoed, hoe is de publiciteit of de inrichting van de kerkrimte geregeld?

2.2 Onderzoek onder bezoekers

In de vieringen komen gemiddeld 30 tot 50 bezoekers. Het betreft vooral mensen met een traditionele katholieke achtergrond, die open staan voor andersoortige vieringen. Het is een vaste groep, met nauwelijks nieuwe deelnemers.

Bij de culturele, minder specifiek christelijke activiteiten zoals lezingen en concerten komen bezoekers met en zonder kerkelijke traditie of interesse. Het zijn vooral ouderen (60+). Er komen soms wel 70 bezoekers.

De programmacommissie wil graag verjonging van de bezoekers.

In het voorjaar van 2017 er is er een korte schriftelijke enquête gehouden onder de bezoekers van de themavieringen, de Laudens en de meditatieve vieringen. Daarnaast is deze enquête gehouden onder bezoekers van een expositie van Kees de Kort en Juke Hudig, en van een Walburgislezing door Colet van der Ven. De resultaten van deze enquêtes worden hier respectievelijk voor de vieringen, de expositie en de lezing beschreven.

2.2.1 Vieringen

Kenmerken bezoekers

De enquête is ingevuld door 31 verschillende bezoekers van de themavieringen (n=13), het meditatieve uur (n=11) en de Laudens (n=7). Bezoekers zijn voor twee derde vrouwen; een vijfde was tussen de 45 en 60, bijna de helft tussen de 60 en 70 jaar, en een derde ouder dan 70. Twee derde is hoger opgeleid.

Het betreft een sterk religieuze en kerkbetrokken groep. Voor twee derde is men RK-kerklid, daarnaast is een kwart van de gevallen ook buitenkerkelijk. Voor driekwart is de betekenis van geloof (heel) groot, de helft gelooft in een persoonlijke God. Vier van de vijf bezoekers beschouwt zich als 'beslist wel gelovig', tegen slechts ongeveer de helft als 'beslist wel spiritueel'. 8 van de 10 bezoekers doet vrijwilligerswerk, vaak voor de parochie of een ander kerkelijk initiatief. Daarnaast voelt 80% zich (enigszins) verbonden met humanitaire organisaties en de helft met organisaties rond milieu en duurzaamheid.

Karakter van het bezoek

Meer dan de helft van de bezoekers komt alleen. De vieringen trekken een trouwe groep bezoekers, zodat de vraag hoe men geattendeerd is op de vieringen, minder relevant is. Enkele bezoekers noemen de website of de folder. De helft bezoekt meerdere soorten vieringen in de Walburgis, en daarnaast gaat de helft regelmatig naar andere vieringen. Naast vieringen bezoekt men in de Walburgis weleens lezingen, concerten en tentoonstellingen (circa de helft). Een op de drie bezoekt het leerhuis.

Evaluatie van het bezoek

De bezoekers zijn (zeer) positief over de vieringen. De helft vindt het zeer de moeite waard, de anderen zijn veelal de moeite waard. De tijdsduur wordt nagenoeg unaniem als goed beoordeeld, thema, ruimte en voorganger door 80% als goed. Het inspirerend karakter wordt een fractie minder beoordeeld (70% als goed) en dit geldt ook voor de mate waarin de vieringen een onderlinge band tussen de bezoekers creëert (60% als goed).

In hun toelichting bij de evaluatie valt op dat bezoekers in de vieringen vooral de rituele en (inter-)persoonlijke elementen waarderen. Exegese en/of schriftlezing mag beperkt zijn. Enkele bezoekers betreuren de lage opkomst.

De goede beoordeling van de vieringen en anderzijds het besef van de geringe belangstelling komt terug in een eerdere enquête uit 2015, uitgevoerd door de Walburgis programmacommissie.

2.2.2 Expositie

Tijdens de opening van de expositie van Kees de Kort en Juke Hudig op zaterdag 20 mei, en in beperkte mate daarna, is er een enquête gehouden onder de bezoekers (n=19).

Kenmerken bezoekers

Bezoekers zijn voor driekwart vrouw, nagenoeg allen 60 plus. Driekwart is hoger opgeleid. Het betreft een religieuze en kerkbetrokken groep. De helft is RK-kerklid, daarnaast een derde protestants of anderszins kerklid. Driekwart van de bezoekers gaat wekelijks of althans regelmatig naar de kerk en beschouwt zich beslist wel als gelovig, tegen ruim de helft beslist wel als spiritueel. Driekwart doet vrijwilligerswerk, vaak voor de parochie of een ander kerkelijk initiatief. Daarnaast voelt 80% zich verbonden met humanitaire organisaties en 60% met organisaties rond milieu en duurzaamheid.

Karakter van het bezoek

De bezoekers zijn voor de helft alleen gekomen. Men is langs diverse wegen opmerkelijk geworden op de tentoonstelling, maar het vaakst via de parochie. Driekwart van de respondenten bezoekt ook andere activiteiten in de Walburgis, een kwart is 'nieuw'.

Evaluatie van het bezoek

De bezoekers zijn (zeer) positief over de expositie. Thema, kwaliteit van de kunst, en inrichting werden met name goed beoordeeld, maar ook de info en de opening zelf. Iets minder tevreden was men over de openingstijden.

2.2.3 Lezing

Tijdens de lezing van Colette van der Ven op woensdag 19 april 2017 is er een enquête gehouden onder de bezoekers (n=17).

Kenmerken bezoekers

Bezoekers zijn voor twee derde vrouw, een derde tussen de 45 en 60, voor het overige 60 plus. Nagenoeg allen zijn hoger opgeleid. Het betreft een religieuze en kerkbetrokken groep. De helft is RK-kerklid, daarnaast een kwart protestants of anderszins kerklid. Bijna alle bezoekers gaan wekelijks of althans regelmatig naar de kerk; ruim de helft beschouwt zich beslist wel als gelovig, tegen iets minder vaak als spiritueel. Nagenoeg allen doen vrijwilligerswerk, overwegend voor de parochie of een ander kerkelijk initiatief. Daarnaast voelen nagenoeg allen zich verbonden met humanitaire organisaties, en voor driekwart met organisaties rond milieu en duurzaamheid.

Karakter van het bezoek

De bezoekers zijn voor de helft alleen gekomen. Men is langs diverse wegen opmerkzaam geworden op de lezing, vooral via parochie, website en folder. Niemand geeft aan het via de krant te weten. Twee van de drie respondenten geeft aan ook andere activiteiten in de Walburgis te bezoeken.

Evaluatie van het bezoek

De bezoekers waren (zeer) positief over de lezing. Ruim de helft vond het zeer de moeite waard. Thema en spreker vonden nagenoeg allen goed, ook de tijdsduur kon op een positieve meerderheid rekenen. Wat minder positief, gemiddeld voldoende, was men over de ruimte, de verstaanbaarheid en (wellicht als gevolg hiervan) de discussie.

3 Evaluatie

3.1 Opzet

Methodiek

Voor de evaluatie van het programma maken we gebruik van de methodiek van de sterkte-zwakke analyse (SWOT-analyse). Deze methodiek is als volgt opgebouwd:

1. Allereerst worden de relevante, huidige of potentiële, doelgroepen onderscheiden.
2. Per doelgroep worden kansen en belemmeringen geformuleerd, mede op basis van de onderzoeksresultaten in de monitor.
3. Per doelgroep worden de sterke en zwakke kanten van het programma geïnventariseerd.
4. Kansen en belemmeringen die bij de doelgroep (of in de externe omgeving) bestaan, worden afgezet tegen de sterke en zwakke kanten van de Walburgis, in een zogeheten confrontatiematrix. In deze matrix worden vervolgens een aantal speerpunten aangeduid. Een speerpunt geeft aan hoe er met specifieke sterke punten kan worden ingespeeld op kansen en belemmeringen bij de doelgroep, dan wel hoe specifieke zwakke kanten versterkt kunnen worden met wederom het oog op de kansen en belemmeringen bij de doelgroep.
5. Elk speerpunt wordt vervolgens geconcretiseerd in diverse activiteiten.

Definitie van de doelgroep

De doelgroep van het Walburgis-programma is die van de ‘zinzoekers’. Deze groep is ruimer dan katholiek gelovigen of meelevende katholieken. De programmacommissie wil zich duidelijk richten op een publiek dat niet de kerngroep van de parochie is. Het gaat, zoals de raad stelt, om mensen die op zoek zijn naar bezieling en spirituele beleving, ontmoeting en dialoog, rust en verstillig.

We maken in onze analyse geen onderscheid tussen publiek voor tentoonstellingen, lezingen of vieringen. Het programma en de doelstelling van Walburgis mikt immers op een breed maar samenhangend spiritueel-cultureel aanbod.

3.2 Evaluatie bereik doelgroep

Uitkomsten SWOT-analyse

Voor de verhoging van het bereik gelden in de doelgroep de volgende kansen en belemmeringen:

Kansen: breed in de samenleving is er een substantiële groep van ‘zinzoekers’ die een spiritueel-culturele interesse hebben. Deze groep bestaat zowel binnen als buiten de kerk⁴.

Belemmeringen: er is veel concurrentie: Dit geldt zowel voor meer spiritueel als meer cultureel aanbod. Spirituele concurrentie komt van de zijde van het Arnhemse Stads-pastoraat (oecumenisch) en de Zijpvieringen (oecumenisch), en van de Dominicanen in Huissen. Daarnaast is er een wellicht nog groter aanbod van meer buitenkerkelijke spiritualiteit, zoals meditatie en yoga.

Ook de culturele concurrentie is groot. Er zijn verschillende kleine theaters, en er is veel cultureel aanbod in de stad.

Voor het verhogen van het aantal deelnemers gelden de volgende sterke en zwakke punten van het programma:

Sterke punten: het huidige programma wordt als goed geëvalueerd door de bezoekers. Daarbij dient wel te worden aangetekend dat het gaat om een specifieke groep bezoekers die veelal met de parochie verbonden zijn en gemiddeld een hoge leeftijd hebben. Zij zijn met andere woorden niet geheel representatief voor de bredere groep van zinzoekers.

Een ander pluspunt is de centrale locatie en het monumentale karakter van de Walburgiskerk.

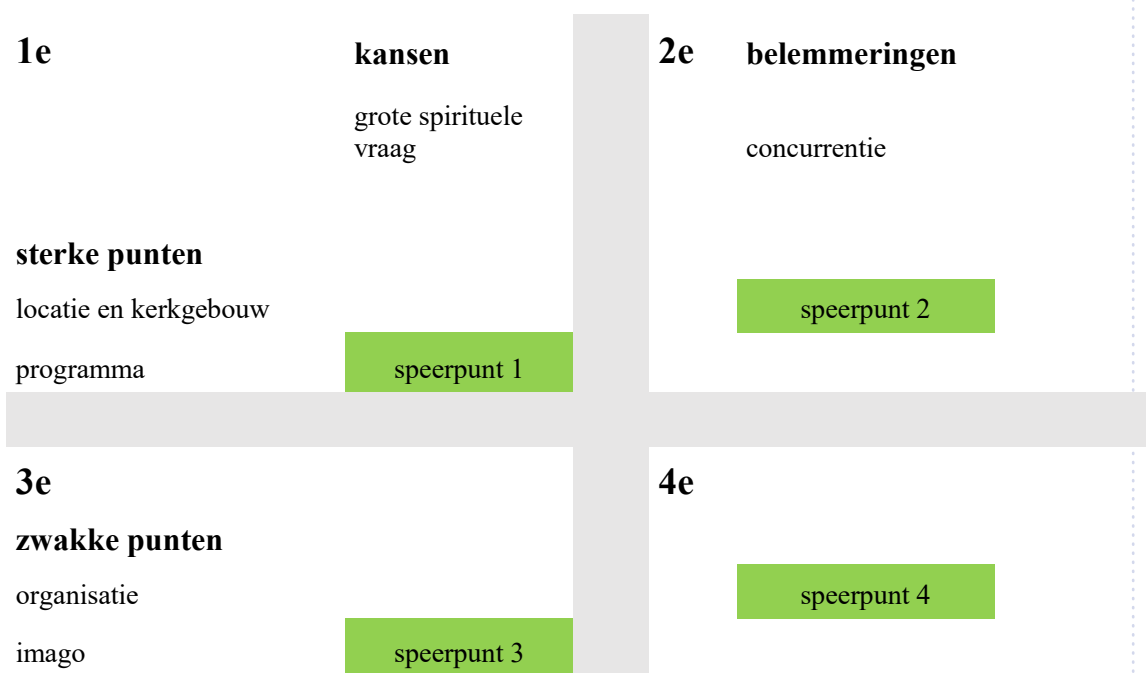
Zwakke punten: door de programmacommissie wordt als zwak punt het ontbreken van een meer professionele organisatie genoemd. Dit betreft de bemensing die momenteel uitsluitend uit vrijwilligers bestaat, de organisatorische status en de financiering. Bij de laatste twee punten wensen programmacommissie en de Walburgisraad meer zelfstandigheid ten opzichte van de parochie.

Dit gebrek aan zelfstandigheid resulteert volgens de programmacommissie nog in een ander zwak punt, namelijk dat het kerkelijke ‘stempel’ of imago voor sommige doelgroepen weinig uitnodigend is.

⁴ Ton Bernts & Joantine Berghuijs (2016). *God in Nederland*. Ten Have.

Wanneer we de bovenstaande gegevens combineren, ontstaat de volgende confrontatiematrix, met vier kwadranten. Door een combinatie van sterke en zwakke punten enerzijds met kansen en belemmeringen anderzijds zijn vier speerpunten te formuleren om de groep zinzoekers beter te bereiken.

Confrontatiematrix doelgroep zinzoekers

Speerpunten en mogelijke actiepunten

In het eerste kwadrant (met sterke kanten inspelen op kansen) wordt als speerpunt geformuleerd:

Speerpunt 1: hoe kunnen we het goede programma verder ontwikkelen om een bredere groep aan te trekken dan tot dusver en aldus in te spelen op de grote spirituele vraag?

Mogelijke actiepunten:

- 1) a: Samenwerking zoeken met maatschappelijke partners, bijvoorbeeld op gebied van duurzaamheid en maatschappelijke vernieuwing
b: In de programmering meer aandacht voor thema's en vragen die er in de doelgroep leven, meer van 'buiten naar binnen' denken.

In het tweede kwadrant (met sterke kanten inspelen op belemmeringen) is te benoemen:

Speerpunt 2: hoe kunnen we de locatie en karakter van de Walburgiskerk beter benutten om de concurrentie met andere aanbieders aan te gaan?

Mogelijke actiepunten:

- 2) a: Kerkgebouw historisch, cultureel en spiritueel sterker profileren
- b: Inrichting kerkgebouw herzien in het licht van cultureel-spiritueel centrum
- c: De centrale locatie van de Walburgiskerk expliciet benutten om aan te sluiten bij stedelijke initiatieven en activiteiten

In het derde kwadrant (zwakke kanten versterken met het oog op kansen) is een derde speerpunt gedefinieerd, namelijk:

Speerpunt 3: hoe kunnen we ons imago verbeteren om voor de brede doelgroep van zinzoekers aantrekkelijk te zijn?

Mogelijke actiepunten:

- 3) a: De missie van christelijke, maatschappelijke spiritualiteit nader uitwerken en vormgeven⁵. Van hieruit aansluiten bij maatschappelijke vragen, ontwikkelingen en thema's.
- b: In de communicatie de Walburgis positioneren als een eigenstandig cultureel-spiritueel centrum.

In het vierde kwadrant (zwakke kanten versterken met het oog op belemmeringen) is het vierde speerpunt benoemd:

Speerpunt 4: hoe kunnen we de organisatie versterken om de grote concurrentie aan te gaan?

Mogelijke actiepunten:

- 4) a: De voorwaarden voor een slagvaardige organisatie uitwerken en organisatorisch en financieel invullen.
- b: Versterkt zoeken naar samenwerking met partners die een soortgelijke visie en programmering hebben.

⁵ De programmacommissie heeft in enkele discussiestukken hierin al stappen gezet, met verwijzing naar publicaties van het Titus Brandsma Instituut over maatschappelijke spiritualiteit.

4 Perspectieven

De evaluatie van het Spirituele Centrum in Arnhem heeft een aantal mogelijke actiepunten opgeleverd ter versterking van het programma. Aanvullend op en voortbouwend op deze evaluatie willen wij het programma kort situeren in de brede context van de huidige seculariserende samenleving en de daarin veranderende rol van de kerken. Op deze manier zijn enkele perspectieven voor de middellange termijn te schilderen, die deels ook zaken impliceren die verder gaan dan de huidige mogelijke actiepunten.

Christelijke spiritualiteit in deze tijd

Spiritualiteit is een ruim begrip, en in de beleidsvorming van de programmacommissie van de Walburgis wordt dit ook ten volle onderkend. Het heeft zowel een vorm van inkeer ('beleving'), als een vorm van motivatie ('uitleving'). De verwoording en mobilisatie van christelijke spiritualiteit, levensbeschouwing, zingeving en ethische motivering is in onze moderne en bureaucratische samenleving gemarginaliseerd. Ruimte voor verwoording hiervoor bieden is een belangrijke opgave⁶. Hieraan kan ook ritualisering worden toegevoegd.

Deze vraag naar verwoording, reflectie en ritualisering lijkt in zekere zin op de vraag die aan geestelijk verzorgers wordt gesteld in hun werk in een seculiere omgeving, zoals in de zorg, in gevangenissen en in het leger. Typisch bij geestelijke verzorging is dat deze op de 'werkvloer' plaatsvindt en – vanuit de eigen identiteit - dienstverlenend is. Maar ook breder in de zorg-organisaties is er bezinning op ethische en spirituele aspecten van het werk, met meer aandacht voor de persoon van de patiënt. De Engelse term 'spiritual care' geeft deze verwevenheid van spiritualiteit en zorgverlening mooi aan. Ook in andere organisaties zoals het onderwijs leven dergelijke vragen. Naast het spirituele aanbod op het eigen Walburgis-podium zou men derhalve ook kunnen denken aan spirituele activiteiten en dienstverlening binnen organisaties.

De ontwikkeling van een 'liquid church'

Het project Stadskerken 2.0 heeft tot doelstelling om innovatief pastoraat te ontwikkelen, onder andere voor de groep hoogopgeleide, 'postmoderne' burgers, die geïnteresseerd zijn in spirituele en levensbeschouwelijke verdieping en zelfontplooiing. Het is een doelgroep die enerzijds ruim in omvang is, en waarbij anderzijds sprake is van een

⁶ Van den Brink, G. (2012). *De Lage Landen en het hogere*. Amsterdam University Press. Specifiek voor spirituele 'input' en verwoording: Hense, E. (2015). *Vernieuwingsinitiatieven rond eten, zorg en geld in Nederland.: een kwestie van spiritualiteit*. Amsterdam, VU University Press

grote concurrentie. Dit stelt de principiële vraag of men als spiritueel centrum een aanbod kan creëren op het eigen podium? Sterker nog, moet men dit wel willen? In de beleidsstukken van de programmacommissie zien we in dit verband ook een dubbele agenda: exploitant van een monumentaal kerkgebouw, en aanbieder van een spiritueel aanbod of dienstverlening.

In het denken over het vloeibaar worden van de kerkelijke instituties⁷ wordt gedacht aan lichte vormen van kerk-zijn die direct aansluiten bij en overlappen vormen met maatschappelijke en culturele initiatieven. In deze lijn gedacht behoeft men als spiritueel centrum geen eigen podium te hebben, men kan ook spirituele dienstverlening verzorgen (gesprekken, rituelen, advisering, e.d.).

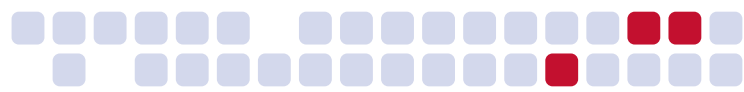
Het exploiteren van de Walburgis is een andere opgave, mede gezien het feit dat het gebouw aan de eredienst is onttrokken. Dit laatste aspect werpt overigens ook de vraag op of een traject Open Kerk, zoals beschreven in deelrapport 2, voor de hand ligt.

Na de verkoop van de Walburgiskerk

Net voor de afsluiting van dit rapport werd bekend dat de Walburgiskerk door de parochie verkocht zal worden. De ontwikkelingen in een krimpende kerkelijke organisatie gaan snel. Het afstoten van de Walburgiskerk is voor de huidige bezoekers en vrijwilligers van deze locatie een hard gelag, maar ligt in zekere zin in lijn met de bovenbeschreven ontwikkeling van een 'liquid church'. De vraag die hieruit voortkwam, namelijk of de parochie zich een dergelijk eigen podium voor een spiritueel programma kan veroorloven, lijkt in negatieve zin beantwoord.

Na het afstoten van de Walburgis is het belangrijk dat Walburgisraad en programmacommissie zich bezinnen op de vraag hoe het programma kan worden voortgezet en uitgebouwd. Wellicht biedt het afstoten van het gebouw ook extra financiële mogelijkheden voor het spirituele programma. De speerpunten wat betreft de uitwerking van christelijke maatschappelijke spiritualiteit, eigenstandigheid van het programma en profiel, en de samenwerking met kerkelijke en maatschappelijke partners behouden hun relevantie. Dit geldt uiteraard niet voor de actiepunten met betrekking tot het kerkgebouw zelf.

⁷ De Groot, C. (2017). *The Liquidation of the Church*. Taylor & Francis Ltd.

Onderzoekscentrum religie en samenleving

Het Kaski verricht toegepast wetenschappelijk onderzoek naar vraagstukken rond religie en samenleving. We hebben een lange ervaring als één van de oudste sociaal-wetenschappelijke instituten van Nederland.

U kunt bij ons terecht voor diverse vormen van onderzoek, zoals enquêtes, prognoses, evaluatieonderzoek en kwalitatief onderzoek via interviews en focusgroepen.

Naast onderzoek bieden wij ook beleidsadvisering en ondersteuning aan.

Het Kaski is onderdeel van de Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen van de Radboud Universiteit Nijmegen, en lid van de Vereniging voor Beleidsonderzoek.

Erasmusplein 1
6525 HT Nijmegen

Postbus 9103
6500 HD Nijmegen

Telefoon:
024 - 365 35 31

www.ru.nl/kaski
info@kaski.ru.nl